

URFUGL (*Lyrurus tetrix*)

Nattefrosten holdt ved, selv om kalenderen viste begyndelsen af maj måned. Vejret var klart med stor udstråling i nattens løb. Rimfrost i græsset og svag rimtåge over mosen. Solen på vej op her kl. halv fem (det er før, sommertid blev indført). Det er mit første besøg i Frøslev Mose. Gennem den kolde morgenluft kan man høre en ejendommelig gurglende lyd. Kan I høre urfuglene, spørger Olaf Behrends. Vi bevæger os tættere på, mens solen brænder rimtågen af. Og foran os dukker 4-5 kokke op på deres spilleplads. De viser sig frem, de kæmper, de skogrer, mens flere urhøner står på passende afstand af kamphanerne. Det drejer sig om parring med den bedste, den stærkeste. Gode gener skal gives videre. Glade, og en fantastisk oplevelse rigere, forlod vi efter et par timer mosen og kørte til egekrattet. Vi skulle lige finde en vendehals. Det lykkedes også.

Foto: Klaus Dichmann (Rogge, Kristiansand)

Det var dengang i slutningen af 60-erne og starten af 70-erne. Det har desværre været slut med urfugle i Sønderjylland i årtier. Sidste registrering er iflg. DOFbasen fra april 1980 fra Kongens Mose. Der kan dog gemme sig enkelte iagttagelser fra starten af 80-erne i noter, dagbøger etc. hos ornitologer. Kig efter og tast dem ind i DOFbasen.

De sidste danske urfugle forsvandt fra de vestjyske heder – Borris, Vind, Kongenshus Hede – i 1998. De var tilknyttet hederne. De sønderjyske populationer var mere tilknyttet moserne. De var isoleret fra de vestjyske bestande og tilhørte sandsynligvis den nordtyske bestand.

De bedste historiske kilder er DOF's lokalitetsregistreringer fra 1967-1970 (L. Ferdinand), DOF-Sønderjylland lokalitetsregistrering fra 1976-77 (Hans Ulrik Skotte Møller, Jesper Madsen, Martin Iversen) samt disputatsen "Større danske Fuglelokaliteter fra 1980 (L. Ferdinand). Desuden findes vigtige informationer i Atlas-projektet fra 1971-74 (T. Dybbro). Jeg har forsøgt at sammenstille oplysningerne om forekomsterne i Sønderjylland.

Lokalitet	Større danske Fuglelokaliteter (1971)	Lokalitetsregistrering (1976-77) Atlas I-projektet	DOFbasen
Abkær-Hjarup Moser	3-4 par (1966)	1 par	
Rolandmosen	1-2 par	0	
Hostrup Sø omegn	3-8 par	0	
Bommerlund Mose	?	1 par	
Kragelund Mose	1-2 par (1966)	0	
Øster Gejl Mose	?	1 par	
Terkelsbøl/Ulvemosen	-	-	1-3 par (1968-70)
Tinglev Mose	2-4 par	0	1-2 par (1965-70)
Frøslev Mose	Større bestand	3-5 par	2-3 (1969-71)
Alslev Mose	1 par (1963)	2 par?	
Kongens Mose	4-5 par	7 par	1-6 par (1968-80)
Sølsted Mose	Reg i Atlas I	-	
Skast-Kogsbøl Mose	1 par (1968)	3-4 par	

Det er tydeligt, at urfuglen har været tilknyttet de sønderjyske moser – særligt i den sydlige del. På de fleste lokaliteter har bestanden været meget lille. Kun omkring Hostrup Sø og i Frøslev Mose og Kongens Mose har der været minimum 5 spillende hanner, hvilket så er vurderet til minimum 5 par. Det konkrete antal hunner med ynglesucces kendes ikke, men ligger antagelig på samme niveau.

Foto: Klaus Dichmann (Rogge, Kristiansand)

Arten er standfugl og meget stedtro. Der er således kun ringe udveksling mellem bestande på de forskellige lokaliteter. I takt med at heder er groet til eller opdyrket og for Sønderjyllands vedkommende, at moserne er afvandet, tilgroet og opdyrket er artens tilholdssteder blevet både færre, mindre og af ringere kvalitet. Både ynglehabitaten og fødeudbuddet er begrænset kvalitativt og kvantitativt. De få isolerede bestande ved Hostrup og i Frøslev og Kongens Moser har ikke fået tilført nye fugle. Udviklingen er gået mod den sikre uddøen.

På landsplan var bestanden i 1942 anslået til 2400 fugle. Ca. 20 år senere i 1963-66 var antallet faldet til 1100 fugle, og i 1973 var der blot 420 fugle tilbage. Langt de fleste i Midt- og Vestjylland, mens vi i Sønderjylland havde 30-50 individer. Mindre end 10 år senere i starten af 80-erne var urfuglen helt forsvundet fra landsdelen. Sønderjyllands sidste urfugl blev set i Kongens Mose ved Løgumkloster.

Foto: Klaus Dichmann (Rogge, Kristiansand)

Der har flere gange været forslag om udsætning af urfugl. Især i jægerkredse har der været interesse. Forslagene er blevet afvist – også fra DOF's side. Ingen grund til at udsætte arten blot for at have nogle ekstra jagtbart vildt. Desuden var der stor betænkelighed ved indførte fugle på grund af nye og uegnede genpuljer. Endelig ville det være meget tvivlsomt, om vores få tilbageværende biotoper ville kunne give plads til en ny bestand.

Vi er nok ikke så mange, der har oplevet urfugle i Sønderjylland. Arten har givet fantastiske og minderige oplevelser. Nu er den forsvundet, men nye arter er kommet til. Vi kan glæde os over naturens dynamik, også selv om det er trist, at en så ikonisk art som urfugle er forsvundet.

- Martin Iversen

Urfuglen udbredelse under Atlas I (1971-1974)

Store cirkler: sikkert ynglefund

Mellem cirkler: Sandsynligt ynglende

Små cirkler: Muligt ynglende

Bemærk, at en lokalitet, f.eks. Kongens Mose, omfatter flere (2) cirkler.

Forekomst af urfugl i den NV-lige del af Sønderjylland (omkring Skærbæk, Gasse Hede, Lindet, Hønning Mose) figurerer ikke i oversigten i artiklen, da jeg ikke har konkret kendskab til disse data. De viser sikre yngleforekomster ved eller nær ved Normsted Hede, Hønning Mose, Kongemosen eller Stensbæk Hede.

